

PREDGOVOR

Pokrenuvši Filmsku enciklopediju, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža« slijedi ideju svojeg utemeljitelja o izdavanju niza posebnih enciklopedija koje bi, zajedno s dvjema edicijama sintetskog karaktera - Općom enciklopedijom i Enciklopedijom Jugoslavije - činile opsežnu, sveobuhvatnu enciklopedičku cjelinu: u nizu međusobno komplementarnih enciklopedija bila bi obuhvaćena cjelokupnost ljudske djelatnosti, enciklopedijski sistematizirana ukupnost ljudskog znanja. Posebna pažnja posvećena je pojedinim granama umjetnosti: objavljene su Likovna i Muzička enciklopedija, a pokrenuta je Filmska.

Ova enciklopedija izrasla je iz sada već tri i pol desetljeća duge tradicije djelovanja JLZ-a; u njoj su izražena specifična iskustva jugoslavenske enciklopedičko-leksikografske baštine. Urednici i suradnici ove enciklopedije konzultirali su u koncipiranju strukture edicije i izradi enciklopedijskih tekstova sve relevantne srodne priručnike objavljene u svijetu. Stoga se može ustvrditi da je u ovoj ediciji amalgamirano iskustvo naše enciklopedičko-leksikografske metodologije s iskustvom proisteklim iz prakse izdavanja filmoloških enciklopedija i priručnika u svijetu.

Potrebu za objavljivanjem ovakve enciklopedije u nas ne treba posebno obrazlagati: film se u Jugoslaviji nakon oslobođenja naglo razvija, njegova popularnost pa i produkcija veliki su, filmska ostvarenja uspješno predstavljaju našu zemlju u inozemstvu, film se uključuje u nastavu na svim razinama školovanja. Napreduje izučavanje filma (osobito filmska kritika i publicistika, ali i filmologija), o čemu svjedoči i činjenica da je u pisanju priloga za našu enciklopediju bilo uključeno stotinjak najistaknutijih autora iz svih naših sredina.

Stoga, Filmska enciklopedija pojavljuje se i kao izraz sadašnjeg stupnja u istraživanju filmskog medija u nas, kao izraz potencijala naše filmske kritike i filmologije.

Ova edicija nastoji obuhvatno obraditi složenu problematiku filma kao značajnog čimbenika društvenog života. Ona ispunja i neke praznine koje trenutno postoje u filmološkoj literaturi u nas - izvornoj domaćoj, i prevedenoj. Istodobno ona običnom gledaocu pokušava približiti i u popularnoj enciklopedijskoj formi objasniti filmske fenomene s kojima se svakodnevno susreće. Ova dvosveščana edicija, koja obuhvaća čak oko 5500 enciklopedijskih odrednica, nastoji osvjetljenjem svih bitnih aspekata filma i kinematografije prevladati jednostrani, uskostrukovni pristup bogatog i raznovrsnog građa; film je kompleksno tretiran: kao grana umjetnosti, ali i kao industrija, sredstvo komuniciranja i oblik razonode.

Jedna od specifičnosti ove enciklopedije jest upravo nastojanje da se iscrpno, opširnije nego u drugim srodnim edicijama obradi cjelina fenomena filma, pa su stoga temeljito obrađena dodirna područja filma s drugim umjetnostima, odn. filmologije i srodnih znanstvenih disciplina.

Također su opširno prikazane filmska tehnika i tehnologija filmske proizvodnje (snimanja, obradbe, projekcije); obrađeni su izumi koji su doveli do pojave filma, kao i najnovija otkrića na području fotografije i fonografije. Pažnja je posvećena i srodnim medijima. Obrađene su i psihofiziološke osnove filma.

Iako je u ovoj enciklopediji težište na filmskom stvaralaštvu, činjenica da je film grana industrije, a ujedno društvena i komercijalna djelatnost, bila je razlog da se obradi i složena građa kinematografije. Obrađeni su proizvodnja filma, distribucija, prikazivalaštvo, filmski studiji i kompanije, protumačeni su najrazličitiji oblici primjene i namjene filma, način komercijalnoga i širega društvenog afirmiranja i unapređivanja filmske proizvodnje (festivali, visoke filmske škole, filmska zvanja i sl.), način društvenog upravljanja filmom (zakoni o filmu, cenzura i sl.) te organizacije sineasta. Vrlo iscrpno, mnogo detaljnije nego u drugim filmskim enciklopedijama, prikazana je teorija filma. U posebnim člancima obrađeni su svi temeljni teorijski pojmovi od onih danas već klasičnih, koje definiraju prvi teoretičari filmske umjetnosti, pa do suvremenog pojmovlja kojim se služe semiotički orijentirani teoretičari. Zastupljene su i sve važnije teoretičarske i kritičarske škole; u samostalnim biografskim člancima obrađen je doprinos najvažnijih kritičara i teoretičara filma, a prezentirani su i članci o najvažnijim filmskim novinama i časopisima u nas i u svijetu.

Povijest filma predstavljena je u člancima o stilskim formacijama, o filmskim pravcima te u pregledima razvoja nacionalnih kinematografija. Nastojali smo se osloboditi nacionalne pristranosti i isključivosti karakteristične za enciklopedije objavljene u zemljama sa snažnom filmskom proizvodnjom i publicistikom; u tim enciklopedijama obično je sva pažnja koncentrirana na vlastitu filmsku baštinu, a prinosi drugih kinematografija marginalizirani su; filmska proizvodnja zemalja u razvoju jedva se i spominje. Pozicija naše zemlje i naše kinematografije u svjetskoj konstelaciji omogućuje nam da izbjegnemo tu vrstu pristranosti: nastojali smo objektivno izbalansirati udjele pojedinih nacionalnih baština u povijesti filma u svijetu slijedeći primarno kriterije filmske vrijednosti, izbjegavajući etnocentri zam i ideološke predrasude koje ponekad opterećuju enciklopedije ovakvog tipa. Sretni smo što možemo iscrpnim člancima našoj javnosti predstaviti značajnije sineaste i filmsku baštinu malih naroda, osobito iz zemalja u razvoju.

Također smo nastojali opširnije predstaviti filmske rodove koje ovaj tip edicija obično zanemaruje: animirani, dokumentarni i eksperimentalni film.

Najveći dio zauzimaju biografije filmskih autora; predstavljene su sve značajnije ličnosti filma: od pionira filmske tehnike i prvih autora filmova do suvremenih autora koji su ostvarili određene filmske uspjehe, ali još nisu dovršili svoj opus. Uvršteni su članci o sineastima koji su se afirmirali približno do 1980. Filmski stvaraoci iz SFRJ koji su ugled stekli nakon 1980 (npr. E. Kusturica), kao i oni iz starijih naraštaja o kojima nije bilo bitnih podataka ili su izostavljeni omaškom, bit će obrađeni u Dodatku (u 2. svesku).

U tekstovima o filmskim stvaraocima najveća je pažnja posvećena njihovim djelima. Budući da u ovoj enciklopediji filmovi nisu obrađivani u zasebnim člancima, cjelovita informacija o pojedinom filmu može se dobiti u članku o redatelju; u člancima o drugim sudionicima u stvaranju filma neće se stoga donositi cjelovita analiza filma, već će se analizirati samo osobni prinos tog sudionika uobličanju filma. U sintetskim prikazima povijesti pojedinih nacionalnih kinematografija, filmskih stilova, žanrova i sl. bit će govora o funkciji određenog filma unutar tih cjelina.

Ako se pri spominjanju nekog filma ne navodi kojem filmskom rodu pripada, radi se o igranom filmu. Međutim, kad je u početku teksta istaknuto da je autor stvarao uglavnom dokumentarne, animirane, odn. eksperimentalne filmove, igrani se film posebno označuje. Ako se uz igrani film ne spominje dužina, riječ je o cjelovečernjem, dugometražnom filmu. Uz filmove iz razdoblja početaka kinematografije često se navodi broj tzv. rola filma.

Naslov filma dan je u obliku koji je uvriježen na području SFRJ odn. u programu JRT. Ako film u nas nije prikazivan, donosi se točan prijevod originala. Kod starijih filmova ili onih koji su se počeli prikazivati u nas u toku rada na ediciji javlja se u tekstu, uz točan prijevod originala, ponekad i distributerski naziv. Vrlo rijetko, kada je postojala sumnja u točnost prijevoda ili samog naslova, donose se i ostali nazivi, osobito kad je riječ o nazivima filmova koji se u inozemstvu javljaju u više oblika (npr. kad su bili distribuirani na dva jezična područja). Radi točne identifikacije filmova, u Filmografiji će se navoditi uz izvorni naziv i svi poznati prijevodni oblici u nas. Izvorni nazivi filmova navode se samo u člancima o redateljima, a u ostalim člancima donose se samo uobičajeni prijevodni oblici.

Uz naslove filmova navodi se uvijek i godina proizvodnje odn., kao i u većini sličnih izdanja, godina premijere (koja najčešće i koincidira s dovršenjem filma).

Pri izboru filmova spomenutih u članku o pojedinom filmskom stvaraocu odlučivalo je načelo selektivnosti. U člancima o jugoslavenskim redateljima spomenuti su svi njihovi igrani filmovi. Filmove, često i vrlo značajne, koji su ostvareni pošto su već rukopisi o njihovim autorima bili poslani u tiskaru, nije bilo moguće - iz tehničkih razloga - uvrstiti u tekstovni dio članka, već eventualno na kraj filmografskog dijela članka (npr. »Amadeus« M. Formana).

Važno mjesto u Filmskoj enciklopediji ima nužno, ipak stvaralaštvo u Jugoslaviji: od njegovih početaka pa do naših dana. Proučavanje domaćeg filma tek je počelo izlaziti iz svoje pionirske faze, a ova bi enciklopedija trebala poslužiti kao zbornik raznovrsnih činjenica i pojava u domaćoj kinematografiji. Ovim izdanjem nisu razriješene mnogobrojne nedoumice o počecima filma u Jugoslaviji, ono nema ni pretenziju donošenja konačnih sudova o domaćem filmskom stvaralaštvu: nakana je bila da Filmska enciklopedija posluži kao prilog proučavanju filma u nas i kao poticaj novim naraštajima proučavatelja pa i filmskih stvaralaca.

UREDNIŠTVO